

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

I. ÜNİTE: SANAT METİNLERİNİN AYIRICI ÖZELLİKLERİ

Sanat eserlerinin ortaya çıkmasının birçok sebebi vardır. Sanatçı kendini diğer insanlara anlatabilmek için çeşitli yollar denemiştir çağlar boyunca. Kendini anlatma çabası, sanatçının zihninde ortaya çıkmış, bu isteği giderebilmek için de çeşitli yollar denemiştir. İşte onun bu denediği yollar daha sonra sanatların ve sanat eserlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Edebiyatta bir gelenek vardır. Sanatçılar, yaşadıkları çağın duygu, düşünce vb. anlayışlarını içine doğdukları toplumda hazır bulduklarından, geleneksel olarak yüzyıllarca işlenen bir edebiyat geleneğine de sahip olacaklardır. Sanatçılar, yaşadıkları döneme göre değerlendirilirler sözü de bu anlamda doğrudur. Sanatçı, yaşadığı dönemin değer yargıları, duygu ve düşüncelerine göre değerlendirilirler.

Bir milletin ilerleyip yükselmesi için sanat ve bilim alanında yenilik düşüncesine açık olmaları gereklidir. Bir millet sanat ve bilim alanında ilerleyebiliyorsa, daima yükselebilir.

Sanat Metinleriyle Öğretici Metinler Arasındaki Farklar

Öğretici Metinler:

- Okuyucuya vermek amacıyla yazılır.
- Kurgu değildir, gerçekler dile getirilir.
- Gerçeklik ön plandadır.
- Açıklayıcı anlatım türüyle kaleme alınır.
- Resmi, açık ve sade bir dille yazılır, üslup kaygısı yoktur.
- Sanat kaygısı taşımaz.
- Dil göndergesel işlevde kullanılır.

Sanatsal Metinler:

- Okuyucuya estetik zevk vermek amacıyla yazılır. Güzellik esas alınarak yazılmıştır.
- Bilgilendirme amacı yoktur.
- Okuyucuda merak uyandırır.
- Dil sanatsaldır, üslup kaygısı vardır.
- Öyküleyici ve betimleyici anlatım türüyle kaleme alınır.
- Kişi, zaman, mekân, tarih değiştirilebilir.
- Olaylar gerçek ya da kurmacadır. Gerçekler kurgulanarak anlatılır.
- Hayallere ve mecaz anlatımlara yer verilir.
- Samimi, süslü ve mecazlı dil kullanılır.
- Dil şiirsel işlevde kullanılır.

II. ÜNİTE: SANAT METİNLERİ

1. FABL

Sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum öykülerdir. Fablların kahramanları genellikle hayvanlardır. Ama bu hayvanlar insanlar gibi düşünür, konuşur ve tıpkı insanlar gibi davranır.

Dünyanın en ünlü fabl yazarları Ezop ve Jean de La Fontaine'dir. Ezop'un fablları İ.Ö. 300 yılında derlenerek yazıya geçirilmiştir. ABD'li James Thurber ve İngiliz George Orwell çağdaş fabl yazarlarıdır. Fablı ilk olarak yazarlar Hititlerdir. Hititler fablları taş tabletlere yazıp resimliyorlardı.

Özellikleri:

- İnsanlar arasında cereyan eden olayları hayvanlar bitkiler ya da cansız varlıklar arasında geçiyormuş gibi göstererek bu yolla insanlara ahlak ve ibret dersi vermek örnek göstermek ya da bir düşünceye güç kazandırmak isteyen bir çeşit masaldır.
- Teşhis ve intak sanatları üzerine kurulmuştur.
- Dünya edebiyatında ilk ve önemli fabllar Hint yazarı Beydeba'ya aittir. Beydeba'nın fablları "Kelile ve Dimne" adlı bir eserde toplanmıştır.
- Fransız Edebiyatı'ndan La Fontaine, fabl türünün en önemli sanatçısıdır.
- Türkçedeki ilk örneği Şeyhi'nin 17.yy.'da yazdığı "Harname"dir.
- Fabllar manzum (şiir) veya nesir (düzyazı) biçiminde yazılabilirler.
- Fabllar hem nazım, hem nesir biçiminde olurlar.
- Fablın sonunda her zaman bir ahlak dersi (kıssadan hisse) vardır. Bu ders kısa, açık ve doğru olmalıdır ve mutlaka öykünün doğal bir neticesi gibi görülmelidir.
- Fabllarda öğretici (didaktik) bir amaç güdülür, gündelik hayatla ilgili dersler ve öğütler verilir. Okurlar çoğu zaman verilen dersin veya öğüdün ne olduğunu anlamakta zorluk çekmezler. Çünkü bu ders veya öğüt

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

eserin bir yerinde, çoğu defa sonunda, bir atasözü ya da özdeyiş biçiminde açıkça belirtilir. Fabllarda basit ahlak ilkelerine değinildiği gibi insanların birçok kusurlu yönüne de dikkat çekilir.

- Fabllar aracılığıyla kanaatkârlık, özveri, yardımseverlik, iyi niyet gibi olumlu davranışlar çocuğa kazandırılabilir. Özellikle 8-12 yaş grubu çocuklar fabl okumaktan ve dinlemekten büyük zevk alırlar. Kanaatkârlık, tamahkârlık, kıskançlık, paylaşımcılık gibi çocuklar tarafından anlaşılması güç kavramların somut olaylarla anlatılması sebebiyle çok önemli bir eğitim aracı olarak kabul edilmelidir.
- Fabllar insan belleğinde çok kolay saklanabilen ve ortaya çıkarılabilen özelliklere sahip olduğu için sözlü gelenek içinde de yaşatılabilmektedir.
- Çoğu manzum olan fablların başlıca amacı, belli bir ana fikrin yalın veya birkaç olayın yardımıyla en kısa yoldan açıklamaktır.
- Fabllar olay anlattıkları için bir başka şiiri okumaktan ya da ezberlemekten daha çok çocukların ilgisini çeker.
- Bundan dolayı fabllar kısadır ve şu dört bölümden oluşur:

a. Olayın ve kahramanların tanıtıldığı giriş bölümü

b. Olayın entrikalarla düğümlendiği gelişme bölümü

c. Düğümün çözüldüğü sonuç bölümü

d. Olay ve olayların arkasında yatan ana fikrin açıklandığı ders bölümü (kıssadan hisse bölümü)

Batılı anlamda ilk örnekleri Şinasi vermiştir. Ahmet Mithat, Kıssadan Hisse adlı eserini ahlakî gaye güdere yazmıştır. Bu eserde yazar, Ezop'tan, La Fontaine'den yapmış olduğu çevirilere ve kendi yazmış olduğu fabllara yer vermiştir. Recaîzade Mahmut Ekrem, La Fontaine'den Horoz ile Tilki, Kurbağa ile Öküz, Karga ile Tilki, Meşe ile Saz, Ağustos Böceği ile Karınca gibi birçok çeviriler yaparak bu alanda Türk Edebiyatına katkıda

bulunştur. Ali Ulvi Elöve "Çocuklarımıza Neşideler" adlı şiir kitabında La Fontaine, Victor Hugo, Lamartine'den yaptığı çevirilerin yanında, yine bunlardan esinlenerek yazdığı fabl türü şiirlere de yer vermiştir. Nabizade Nazım'ın "Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk" adlı eseri vardır. Nurullah Ataç, Orhan Veli Kanık, M. Fuat Köprülü, Vasfi Mahir Kocatürk, Sabahattin Eyüboğlu fabl türü ile ilgilenmiş çeviri yapmış, araştırmalarda bulunmuşlardır.

2. MASAL

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan halk hikâyelerine masal denir.

Özellikleri:

- Masallar, meydana geldikleri zaman bir kişinin malıyken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe halkın malı olur. Masal, anonim bir türdür.
- Masallarda genellikle iyilik-kötülük, doğruluk- haksızlık, adalet-zulüm, alçakgönüllülük-kibir... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.
- Masallarda yer ve zaman kavramları belirsizdir.
- Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mişli geçmiş) kullanılır.
- Anlatım kısa ve yoğundur.
- Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masallarda cinler, periler, devler de rol alır.
- Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.
- Masalların çoğu "bir varmış, bir yokmuş" ya da "evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" gibi ifadelerle başlar. Bunlara tekerleme ya da döşeme denir. Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir. Türk masallarında dilek bölümü "onlar

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

ermiş muradına..." ya da "gökten üç elma düştü." biçiminde başlar.

- Masallarda milli ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez.
- Masallarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır. Masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.
- Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masallarda yazılmaktadır.
- Türk masalları üzerinde, bizde Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney gibi kişiler çalışmışlardır.
- Masal türünün Hindistan'da doğduğu sanılmaktadır.

Masal Türünün Önemli Eserleri

- Bin bir Gece Masalları (Doğu Masalı)
- Grimm Kardeşlerin Masalları (Alman Edebiyatı)
- Andersen Masalları (Danimarka Edebiyatı)
- Perrault Masalları (Fransız Ed.)

3. HİKÂYE (ÖYKÜ)

Yaşanmış ya da yaşanabilecek şekilde tasarlanmış olayları kişilere bağlı olarak belli bir yer ve zaman içinde anlatan türe hikâye denir. Millî kültürümüzün önemli parçalarından "Dede Korkut Hikâyeleri", "destanlar" ve "halk masalları"nı saymazsak, Avrupaî tarzda ilk hikâyeler, Tanzimat Edebiyatı döneminde görülür.

19. yüzyıl sonlarında başlayıp günümüze doğru daha da gelişen hikâye, özellikle Alphonse DAUDET ve Guy de MAUPASSANT gibi büyük Fransız yazarlarının tekniğiyle tekâmüle ulaşmıştır. Bu iki yazar "realist" akımın yetiştirdiği zamanın ileri gelen romancılarındandır. Fransız hikâyeciliği Guy de MAUPASSANT'ın izinden gelişmiştir. Amerika edebiyatında özellikle mizahî hikâyeleriyle Mark TAWIN, O. HENRY ve bunları takiben John STEINBECK, Batılı ünlü hikâyecilerdendir.

Dünya hikâyeciliğinde iki hikâye biçimi hâkimdir. Bunlar:

1) Maupassant Biçimi: Hikâyede asıl olan "olay" dır. Okuyucunun hikâyeyi şöyle ya da böyle yorumlamasına imkân verilmez. Çünkü

hikâyedeki olay, mantıklı bir seyir hâlinde takip eder. Kişilerin portreleri, özenle ve ayrıntılı olarak çizilir.

2) Çehov Biçimi: Hikâyede asıl olan "olay" değildir. Hikâye, sona erdiği zaman her şey bitmiş değildir. Hikâye, asıl bundan sonra başlıyor demektir. Zira kişiler tamamıyla tanıtılmadığı, olaylarda kesinlik hâkim olmadığı için okuyucunun hayal kurması devamlı hareket hâlinindedir ve kendine göre yorumlar yapmaya uygundur.

İlk Çağ Anadolu'sunda masal, ve tarihi olayları anlatan eserlerle oluşmuştur. Orta Çağda özellikle Hindistan'da "Binbir Gece Masalları" sağlam bir hikâye geleneğinin varlığını bildirmektedir. Bu gelenek, Arapça'dan yapılan çevirilerle Avrupa'ya masal, efsane, rivayetler şekliyle yayılmıştır.

Hikâyeye bugünkü anlamda ilk edebi kimlik kazandıran İtalyan yazar Boccacio'dur. XVI. Yüzyılda yazdığı "Decameron" adlı eseriyle ilk öykü örneğini vermiştir. Rönesans'ın etkisiyle de XIX. Yüzyıl edebiyatının en yaygın türü olmuştur.

Bizde, destanlar, halk hikâyeleri ve masallarla eski bir temeli olan bu tür, XIV. Ve XV. Yüzyılda "Dede Korkut Hikâyeleri" ile çağdaş hikâye tekniğine yaklaşmıştır.

XIX. yüzyılda Tanzimat'la gelen yeniliklerle birlikte batılı anlamda ilk örneğini Ahmet Mithat Efendi "Letaif-i Rivayet (söylenegelen güzel şeyler) adlı eserini yazarak vermiş; "Kıssadan Hisse" ile bu türü geliştirmiş, Sami Paşazade Sezai: "Küçük Şeyler" adlı eseriyle modern hikâyeyi oluşturmuştur. Bağımsız bir tür olma özelliğini ise Milli Edebiyat döneminde Ömer Seyfettin'le kazanmıştır.

Hikâyenin Unsurları

1) Olay: Hikâyede üzerinde söz söylenen yaşantı ya da durumdur

2) Kişiler: Olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır.

3) Yer (mekân): Olayın yaşandığı çevre veya mekândır.

4) Zaman: Olayın yaşandığı dönem, an mevsim ya da gündür.

5) Dil ve Anlatım: Hikâyenin dili açık, akıcı ve günlük konuşma dilinden farklı olarak, etkili

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

sözcük, deyim atasözü ve tamlamalarla zenginleştirilmiş güzel bir dil olmalıdır.

Anlatım ise iki şekilde olur Hikâye kahramanlarından birinin ağzından yapılan anlatım "hikâyede birinci kişili anlatım"; yazarın ağzından anlatılanlar "hikâyede üçüncü kişili anlatım"

Hikâyede Plân:

Hikâyenin planı da diğer yazı türlerinde olduğu gibi üç bölümden oluşur; ancak bu bölümlerin adları farklıdır. Bunlar:

1) Serim: Hikâyenin giriş bölümüdür. Bu bölümde olayın geçtiği çevre, kişiler tanıtarak ana olaya giriş yapılır.

2) Düğüm: Hikâyenin bütün yönleriyle anlatıldığı en geniş bölümdür.

3) Çözüm: Hikâyenin sonuç bölümü olup merakın bir sonuca bağlanarak giderildiği bölümdür.

Ancak bütün hikâyelerde bu plân uygulanmaz, bazı öykülerde başlangıç ve sonuç bölümü yoktur. Bu bölümler okuyucu tarafından tamamlanır.

Hikâye Çeşitleri

Hikâye, hayatın bütünü içinde fakat bir bölümü üzerine kurulmuş derinliği olan bir büyüteçtir. Bu büyüteç altında kimi zaman olay bir plan içinde, kişi, zaman, çevre bağlantısı içinde hikâye boyunca irdelenir. Kimi zaman da büyütecin altında incelenen olay değil, hayatın küçük bir kesiti, insan gerçeğinin kendisidir Bu da öykünün çeşitlerini oluşturur. Buna göre;

1) Olay (Klasik Vak'a) Hikâyesi: Bir olayı ele alarak, serim, düğüm, çözüm plânıyla anlatıp bir sonuca bağlayan öykülerdir. Kahramanlar ve çevrenin tasvirine yer verilir Bir fikir vermeye çalışılır; okuyucuda merak ve heyecan uyandırılır. Bu tür, Fransız yazar Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan) tarafından yaygınlaştırıldığı için "Mopasan Tarzı Hikâye" de denir. Bu tarzın bizdeki en önemli temsilcileri: Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Reşat Nuri Güntekin'dir.

2) Durum (Kesit) Hikâyesi: Bir olayı değil günlük yaşamın her hangi bir kesitini ele alıp anlatan öykülerdir Serim, düğüm, çözüm planına uyulmaz Belli bir sonucu da yoktur.

Merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere yer verilir; fikre önem verilmez, kişiler kendi doğal ortamlarında hissettirilir. Olayların ve durumların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Bu tarzın dünya edebiyatında ilk temsilcisi Rus yazar Anton Çehov olduğu için "Çehov Tarzı Hikâye" de denir.

Bizdeki en güçlü temsilcileri, Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esendal ve Tarık Buğra'dır.

3) Modern Hikâye: Diğer öykü çeşitlerinden farklı olarak, insanların her gün gördükleri fakat düşünemedikleri bazı durumların gerisindeki gerçekleri, hayaller ve bir takım olağanüstülüklerle gösteren hikâyelerdir.

Hikâyede bir tür olarak 1920'lerde ilk defa batıda görülen bu anlayışın en güçlü temsilcisi Franz Kafka'dır Bizdeki ilk temsilcisi Haldun Taner'dir. Genellikle büyük şehirlerdeki yozlaşmış tipleri, sosyal ve toplumsal bozuklukları, felsefi bir yaklaşımla, ince bir yergi ve yer yer alay katarak, irdeler biçimde gözler önüne serer.

4. ROMAN

Olmuş ya da olabilir nitelikteki olayları ve konuları ele alan edebî türlere Roman denir. Diğer türlerden ayrılan en önemli özelliği, uzunluğudur. Romanlarda, toplumsal olaylar ve ilişkiler gerçeklere uygun bir tarzda ele alınır.

İyi bir roman ilgi çekici olmalı, herkesi ilgilendiren insancıl bir tema taşımalıdır. Romandaki olaylar arasında dengeli bir sıralama ve bağ bulunmalıdır. Olaylar akla yakın olmalı, romanın konusundan doğmalıdır. Romandaki varlıkların kişilikleri baştan sona dek konuya uygun nitelikte olmalı, birbiriyle çelişmemelidir.

Roman yazarı; romanda yarattığı kişilerini kendi kişiliği içinden görebilmelidir. Romandaki davranışlar ve konuşmaların, kişilerin karakterlerinden çıkmasını sağlamalıdır.

Okuyucu, romanı iş olsun diye okumaz. Roman okurken avunmak, kendinden uzaklaşmak ister. Romandaki kişilerle ilgilenmeye başlar. Olaylar karşısındaki davranışlarının ne olacağını merak eder. Onların başarılarından mutluluk duyar. Onların sıkıntılarına üzülür. Kendisini onların yerine koyar. Onların davranışlarını eleştirir. Bu davranışlar içinde yapılmaması gerekeni, yapılmamış olanları

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

bulur. Romanı okuyup bitirince genel bir yargıda bulunur.

Türk edebiyatında önceki yüzyıllarda roman türüne benzer edebî eserler mevcuttur. Bunlar:

- 1) Halk Hikâyeleri (Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi.)
- 2) Meddah Hikâyeleri
- 3) Dinî Hikâyeler (Hz. Ali'nin Cenkleri gibi)
- 4) Destanî Hikâyeler (Dede Korkut Hikâyeleri, Battal Gazi Destanı gibi)

Avrupaî tarzda ilk roman, Tanzimat döneminde yazılmıştır. Namık Kemal'in "İntibah", ilk Türk romanıdır. Nabizâde Nazım'ın "Karabibik", ilk köy romanıdır. Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği "Telemak", ilk çeviri romandır.

Romanlarda, şu öğeler üzerinde önemle durulmalıdır: Konu, kişiler, çevre, zaman, ana düşünce ve anlatım tarzı (üslûp).

Romanlardaki olaylar, bir plâna uygun olarak anlatılır. Bu plân şöyledir:

Giriş (Serim): Roman olayının başı, burada verilir.

Gelişme (Düğüm): Roman olayının gelişip, açıldığı bölümdür.

Sonuç (Çözüm): Romandaki olayın açıklığa kavuştuğu, düğümün çözüldüğü bölümdür.

Romanlar, işlenen konularına göre şu çeşitlere ayrılır:

1) Tarihî romanlar: Tarihteki olay ya da kişileri konu alan romanlardır. Yazar tarihi gerçekleri kendi hayal gücüyle birleştirerek anlatır.

- Valter Scott - Vaverley
- Gogol - Toros Bulba
- V. Hugo - Nöturdam de Paris
- N. Kemal - Cezmi
- N. Atsız'ın Bozkurtlar
- Tarık Buğra - Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da
- K. Tahir - Yorgun Savaşçı, Devlet Ana

2) Macera Romanları: Kahramanların başından geçen hareketli olayların anlatıldığı romanlardır.

- Alexander Dumas - Monto Kristo Kontu, Üç Sihaşörler
- Ahmet Midhat - Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Dünyaya İkinci Geliş

3) Polisiye Romanlar: Macera ve heyecan duygularını artıran romanlardır.

- Edgar Allen Poe - Morgue Sokağı Cinayeti
- Arthur Connan Doyle - Sherlock Holmes
- Agatha Cristie - Şark Ekspresinde Cinayet
- Ahmet Midhat - Esrar-ı Cinayat (İlk Türk Polisiye Romanı)
- Cingöz Recai - Server Bedii takma adıyla Peyami Safa

4) Egzotik Romanlar: Yabancı ülkelerin toplumsal özelliklerini, geleneklerini anlatan romanlardır.

- Refik Halit Karay - Nilgün
- Pierre Loti - İzlanda Balıkçısı

5) Sosyal Romanlar: Ekonomik bunalımlar, sınıfsal çelişkiler, köyden kente göç gibi toplumsal sorunları konu edinen romanlardır.

- Victor Hugo - Sefiller
- Sami Paşazade Sezai - Sergüzeşt
- Ahmet Midhat - Felatun Bey ile Rakım Efendi
- Rezaizade Mahmud Ekrem - Araba Sevdası

6) Psikolojik Tahlil Romanları: Roman kahramanlarının psikolojisini tahlillerle anlatan romanlardır.

- Madame De Le Fayette - Princesse De Cleves (Dünyanın ilk psikolojik roman örneği)
- Peyami Safa - Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

7) Biyografik Roman: Topluma mal olmuş bir kişinin yaşamını, yaşadığı döneme katkılarını anlatan romandır.

- Oğuz Atay - Bir Bilim Adamının Romanı

8) Otobiyografik Roman: Yazarın kendi hayatını konu edindiği romanlardır.

- Mark Twain-Tom Sawyer'in Maceraları
- Orhan Kemal - Avare Yıllar, Baba Evi

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Türk Edebiyatında Roman

Türk edebiyatına roman Fransızcadan yapılan çevirilerle girdi. Bu çevirilerden ilki Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan yaptığı Tercüme-i Telemak'tır. Daha sonra adı bilinmeyen bir çevirici Victor Hugo'nun ünlü romanı Sefiler'i (Les Miserables) çevirdi. 1860-1880 yılları arasında başta Fransız yazarlar olmak üzere birçok Batılı yazarın eseri Türkçeye çevrildi. İlk Türk romanı Şemsettin Sami'nin Taaşuk-ı Talat ve Fitnat adlı eseridir. Sami'den sonra Ahmed Mithat romanlarıyla Türk romanının gelişmesine katkıda bulundu. Türk romanı asıl Tanzimat döneminde gelişti. Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası yeni teknikler kullanılan Batılı anlamda türüne en yakın ilk Türk romanıdır. Servet-i Fünun edebiyatı döneminde ilk usta romanlar ve usta yazarlar kendilerini gösterdi. "Sanat sanat içindir" tezini savunan bu yazarlar aşk ve acıma gibi konuları işledi. Halit Ziya Uşaklıgil bu dönemin en önemli romancısı sayılır. Aşk-ı Memnu (1925) adlı romanı günümüzde de en başarılı Türk romanlarından biridir.

1910'dan sonra milli duyguların ağır basmasıyla birlikte "Genç Kalemler" dergisi çevresinde Türkçülük akımı gelişti. Milli romanların yazılması bu dönemde başladı. Halide Edip Adıvar'ın Vurun Kahpeye, Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanları bu dönemin örneklerindendir. Cumhuriyet döneminde çağdaş Türk romanı ortaya çıktı. Toplumsal ve sosyal gelişmeleri konu alan romanlar yazıldı. Köy ve kent romanları ayrımı da bu dönemle ilgilidir.

5. TİYATRO (OYUN)

Yaşamda görülen olayları sahnede canlandırma sanatına ve bu amaçla yazılmış eserlerdir. Tiyatrolar tıpkı opera, sinema, bale gibi göstermeye bağlı bir metindir.

Dünya edebiyatında tiyatronun başlangıcı Eski Yunan'da Bağbozumu Tanrısı Dionysos adına düzenlenen törenlere kadar dayanır.

Türk edebiyatında modern anlamda tiyatro Tanzimat'la birlikte başlar. İlk tiyatro eserimiz Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı tek perdelik komedisidir. Sahnelenen ilk tiyatro eserimiz ise Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistre"dir.

Bunların dışında Ahmed Vefik Paşa ve Direktör Ali Bey gibi isimlerin de tiyatronun gelişiminde önemli payları vardır.

Tanzimat'ın ikinci döneminden itibaren gerilemeye başlayan tiyatro, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemlerinde durma noktasına gelmiştir. Milli Edebiyat'la birlikte tekrar hareketlenen tiyatro, asıl gelişimini Cumhuriyet döneminde yapmıştır.

Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Haldun Taner, Reşat Nuri Güntekin, Necati Cumalı, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Asena başarılı tiyatro yazarlarımızdandır.

Edebiyatımızda tiyatro türü iki başlıkta incelenebilir:

A. Geleneksel Türk Halk Tiyatrosu

Geleneksel Türk tiyatrosu içinde orta oyunlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Kavuklu ve Pişekâr; orta oyunlarında sıkça görülen sembolik kahramanlardır. Bu kişiler; yine, geleneksel tiyatromuzun önemli kahramanları Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklıdır.

Kavuklu, bilimsel anlayıştan uzak, fakat ârif, halk adamını temsil etmektedir. Pişekâr ise, Osmanlıca kelimeler kullanmakta yetenekli, okumuş insanı temsil etmektedir. Her ikisi de birbirlerinin açık yönlerini tamamlayan önemli tiplerdir. Bunlar, orta oyunlarında mizahî unsurlarla topluma mesajlar verir ve insanları bilgilendirirler.

Geleneksel Türk Tiyatrosu, şu çeşitlere ayrılır:

1) Meddah: Bir kişinin tek başına hazırladığı oyun çeşididir. Kelime anlamı "metheden = övgücü" demektir. Meddah, anlattığı olay ya da hikâyeyi seyirci önünde çeşitli hareket ve taklitlerle canlandırır. Bu şekilde insanlar, eğlenirken düşünme imkânı bulur. Meddahın başlıca eşyaları mendil, sandalye ve bastondur.

2) Karagöz: Gölge oyunudur. Beyaz bir perde üzerinde çeşitli insan tiplerinin canlandırılmasıdır. Bu oyunlar, "Karagözcü" adı verilen usta bir sanatçı tarafından perdeye yansıtılır. Oyunun başkahramanı "Karagöz", okumamış, ama zeki ve anlayışlı bir halk adamıdır. İkinci kahraman "Hacivat" ise, Karagöz'e zıt kişilikte bir insandır. Arapça ve Farsça kelimelerle konuşur, zaman zaman bilgiçlik taslar.

Karagöz, Türklere özgü bir oyundur. Çünkü çok eskiden beri Türkler, çeşitli adlar altında Karagöz oyununu biliyor ve oynatıyorlardı. Hatta Avrupa'da "Çin gölgeleri" diye

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

adlandırılan gölge oyununun bile Karagöz' den geldiğini yapılan araştırmalar gösterir.

Bu oyun, Osmanlı Türkleri arasında uzun zaman yaşadı. Batılı anlamda tiyatro türünün edebiyatımıza girmesinden sonra yavaş yavaş önemini kaybetti.

Karagöz'deki diğer önemli tipler de şunlardır:

Çelebi, Tuzsuz Deli Bekir, Yahudi, Ermeni, Rum, doktor, Frenk, Arap, Acem, Arnavut, Trabzonlu, Rumelili vb.

3) Orta Oyunu: Orta oyunu, açık bir meydana oynanır. Seyirciler bu meydanın etrafını çepeçevre kuşatırlar. Ancak bir tarafını açık bırakırlar. Oyuncular, oyundan önce oradan meydana dâhil olurlar. Çağdaş Türk tiyatrosuna en yakın örnektir. Konular ve tipler olarak Karagöz'e çok benzerler. En ünlü tipleri Kavuklu ve Pişekâr'dır. Ayrıca; "Balama (Rum)", "Frenk" ve "zenne" tipleri de bulunmaktadır. Günümüzde, bazı köy ve kasabalarda, orta oyunları bütün canlılığı ile hâlâ devam eder.

4) Köy Seyirlik Oyunları: "Köylü Tiyatrosu" adı ile de bilinen köy seyirlik oyunları düğünlerde, bayramlarda ya da yılın belirli günlerinde köylülerimizin genellikle "oyun yapma", "oyun çıkarma" adı altında bereket bolluk, sağlık ve yeni yılı karşılamak amacıyla oynadığı törensel içerikli oyunlardır.

Bu oyunlar meydanlarda oynadığı gibi kışın oda içerisinde de oynanmaktadır. İlkel toplumlardan günümüze değişim göstererek ulaşan bu oyunlar önceleri yaşantının daha verimli olabilmesi için doğaüstü güçlere, tanrılara ya da tanrıya şükran belirten bilinçli olarak gerçekleştirilen törenlerdir.

B. Modern Türk Tiyatrosu

1. Trajedi

Seyircide korku ve acıma hislerini uyandırarak onu kötü duygularından arındırmayı amaçlayan tiyatro türüdür.

Başlıca Özellikleri:

- Konusunu seçkin kimselerin hayatından ya da mitolojiden yani tanrılar arasındaki ilişkilerden seçer.
- Kahramanları tanrılar ya da soylu kimselerdir. İnsan müsveddesi sayılan sıradan insanlara yer verilmez.

- İşlenmiş, kusursuz bir üslubu vardır; kaba sayılan sözlere yer verilmez.
- Çirkin olaylar (cinayet, kavga vs.) seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez.
- Üç birlik kuralına uyar. Bu, yer, zaman ve olay birliğidir. Yani oyun hep aynı yerde aynı dekorla oynanmalı, olay bir günlük zaman dilimi içinde geçecek izlenimi vermeli, (Bu yüzden oyun, olayın sonundan seçilir; önceki olaylar koro tarafından anlatılırdı.) aynı ana olay etrafında geçmelidir.
- En ünlü trajedi yazarları; Eski Yunan'da Aiskhylos, Euripides. Sophokles; Klasik Fransız edebiyatında Corneille ve Racine'dir.

2. Komedi

İnsanları güldürerek eğitmeyi amaçlayan tiyatro türüdür. Her gülünç şeyin altında ders alınacak acı bir gerçeğin olduğuna inanılır.

Başlıca Özellikleri:

- Konusunu günlük hayattan, sosyal olaylardan seçer.
- Kahramanları sıradan insanlar, eğitim görmemiş ya da sonradan görme kişilerdir.
- Üslupta kusursuzluk aranmaz, kaba sayılan hatta küfürlü sözlere yer verilir.
- Çirkin, kaba olaylar seyircinin gözü önünde işlenir.
- Üç birlik kuralına uyar.
- İnsan karakterinin gülünç ve eksik yanlarını anlatanlara karakter komedyası, toplumun gülünçlüklerini anlatanlara töre komedyası, olayların merak uyandıracak şekilde işlendiği eserlere entrika komedyası adı verilir.
- Komedi türü 17. yüzyıldan sonra düzyazıyla yazılmaya başlanmıştır.
- En ünlü komedi yazarları; Eski Yunan'da Aristophanes, Klasik Fransız edebiyatında Moliere'dir.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

3. Dram

19. yüzyılda trajedinin sıkı kurallarını yıkmak amacıyla meydana getirilen tiyatro türüdür.

Başlıca Özellikleri:

- Konusunu günlük hayattan ya da tarihin herhangi bir devrinden seçebilir.
- Hem acıklı hem komik olaylar aynı oyunda iç içe bulunur.
- Kahramanlar hem soylulardan hem sıradan insanlar arasından seçilir.
- Üç birlik kuralına uymak zorunda değildir.
- Her tür olay seyircinin karşısında gerçekleştirilebilir.
- Şiir, düzyazı karışık halde bulunur.
- En ünlü dram yazarları; İngiliz yazar Shakespeare dramın ilk ürünlerini vermiştir. Ancak bu türün özelliklerini Victor Hugo belirlemiştir. Şehitler, Goethe diğer ünlü dram yazarlarıdır.

Müzikli Tiyatro:

a) Opera: Sözlerinin tümü ya da çoğu "koro, solo, düet" biçiminde şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseridir. Oyunculara, orkestra eşlik eder.

b) Operet: Eğlenceli, hafif konulu, içinde bestesiz konuşmalar da bulunan müzikli tiyatrodur. Daha çok halk için yazılmış eserlerdir.

c) Opera Komik: Operetin, yüksek sınıf için yazılmış, besteli biçimidir.

ç) Vodvil: Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan, içinde şarkılara da yer verilen hafif komedidir. Bu nedenle vodvil, bir "komedi türü" olarak da gösterilir.

d) Bale: Konusu; türlü dans ve davranışlarla anlatılan müzikli, sözsüz tiyatro türüdür.

6. ŞİİR

Duygu, hayal ve düşüncelerin bir düzene bağlı olarak, çekici bir dil ve ahenkli mısralar içinde aktarılmasıdır.

Şiiri düz yazıdan ayıran ölçü, mısra, ahenk gibi unsurlar vardır.

Nazım (şiir) biçimindeki yazılara "manzum"; Nazım parçalarına da "manzume" denir.

Şiir Türleri

1. Lirik Şiir: Aşk, ayrılık, hasret ve özlem gibi konuları işleyen duygusal şiirlerdir.

- Duygu, coşku ve akıcılık söz konusudur.
- Gazel, şarkı koşma, semai lirik şiire örnektir.

2. Pastoral Şiir: Doğa güzelliklerini, kır ve doğa sevgisini, orman, yayla, dağ, köy ve çoban yaşamını, bunlara karşı duyulan özlemleri anlatan şiir türüdür. Şair doğa karşısındaki duygularını anlatıyorsa "idil", bir çobanla karşılıklı konuşuyormuş gibi anlatıyorsa "eglog" adını alır.

3. Epik Şiir: Destansı özellikler gösteren şiirlerdir. Okuyanda coşku yığitlik duygusu, savaşma arzusu uyandırır.

- Kahramanlık, yığitlik gibi konular işlenir.

4. Didaktik Şiir: Bilgi vermek, öğretmek, öğüt vermek gibi öğretici amaç taşıyan şiirlerdir.

- Ahlakilik hâkimdir, Kuru bir üslubu vardır.
- Manzum hikâyeler ve fabllar hep didaktiktir.

5. Satirik Şiir: Toplumdaki çeşitli düzensizlik ve bozuklukları yeren, taşıyan şiirlerdir. Halk edebiyatında "taşlama", Divan edebiyatında "hiciv" denir.

6. Dramatik Şiir: Tiyatronun manzum şekline denir. Dramatik manzume, karşılıklı konuşma şeklinde yazılan manzumelerdir.

Şiir Bilgisi

Mısra (Dize): Ölçülü ve anlamlı, bir satırlık nazım birimidir.

Beyit (İkilik): Aynı ölçüde olan ve anlamca bir bütünlük oluşturan ve iki dizeden oluşan nazım birimidir.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Ölçü (Vezin): Şiirde dizelerin hece sayısına veya hecelerın ses değeriine göre bir uyum içinde olmasıdır.

Hece Ölçüsü: Şiirde dizeleri oluşturan sözcüklerin hece sayılarının eşitliğine dayanan ölçüdür. Hece ölçüsüyle yazılmış dizeler okunurken belli yerlerde durulur. Durulan bu yerlere "durak" denir. Durak sözcüğün sonunda yer alır.

Aruz Ölçüsü: Dizelerdeki hecelerın uzunluk ve kısalığına göre, açık ya da kapalı oluşuna göre düzenlenmesidir. Kısa heceler nokta(.) uzun heceler çizgi (-) ile gösterilir.

İmale: Aruz kalıbına uydurmak için kısa hecenin uzun sayılmasıdır.

Zihaf: Uzun heceleri kısa okumaktır.

Serbest Ölçü: Bu ölçüde hecelerin sayısı ya da uzunluğu kısalığı dikkate alınmaz.

Redif

Mısra sonlarında yazılışları, okunuşları, anlamları ve görevleri aynı olan eklerin, kelime ve kelime gruplarının tekrar edilmesine "redif" denir.

Örnek-1

Bizim elde bahar olur, yaz olur.
Göller dolu ördek olur, kaz olur.
Sevgi arasında yüz bin naz olur.
Suçumu bağışla, ben sana kurban.

(Ercişli Emrah)

Örnek-2

Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar,
Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar
Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.
Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinliyordu.

(F. Nafiz Çamlıbel)

Kafiye (Uyak)

Mısra sonlarındaki yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları ve görevleri farklı kelimelerin, eklerin benzerliğine kafiye denir.

Yanıp tutuşmadan aylarca yummadım
gözümü,
Nücuma sor ki, bu kirpikler uyku görmüş mü?
(Mehmet Akif ERSOY)

Kafiye Çeşitleri

1) Yarım Kafiye: Tek ses benzerliğine dayanan kafiye türüdür.

Örnek-1

Ben çektiğim kimler çeker
Gözlerim kanlı yaş döker
Bulanık bulanık akar
Dağlarım seliyim şimdi (Kul Mustafa)

Örnek-2

İstedim kendimi bu göle atam
Elimi uzatıp yavruyu tutam

Örnek-3

Üstümüzden gelen boran kış gibi
Şahin pençesinde yavru kuş gibi
Seher sabahında rüya düş gibi
Çağta bağırta aldı dert beni

2) Tam Kafiye: İki ses benzerliğine dayanan kafiye türüdür.

Örnek-1

Yollarda kalan gözlerimin nurunu yordum,
Kimdir o, nasıldır diye rüzgârlara sordum,
Hulyamı tutan bir büyü var onda diyordum
(Y. Kemal Beyatlı)

Örnek-2

Sen miydin o afet ki dedim, bezm-i ezelde
Bir kanlı gül ağzında ve mey kasesi elde,
Bir sofrada içtik, ikimiz aynı emelde,
Karşımda uyanmış gibi bir baktı sarardı.
(Yahya Kemal Beyatlı)

Örnek-3

On atlıya karar verdim yaşını
Yenice sevdaya salmış başını
El yanında yakar gider kaşını
Tenhalarda gülüşünü sevdiğim.

3) Zengin Kafiye: Üç ya da daha çok ses benzerliğine dayanan kafiye türüdür.

Örnek-1

Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk,
Soğuk bir mart sabahı.. Buz tutuyor her
soluk (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Örnek-2

Baygın bir ihtizaz ile bi-huş akar dere,
Sahillerinde çocuklar uzanmış çemenlere.
(Orhan Seyfi Orhon)

Örnek-3

Miskin Yunus biçareyim
Baştan ayağa yareyim
Dost ilinden avareyim
Gel gör beni aşk neyledi

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

4) Cinaslı Kafiye: Anlamları ayrı, fakat yazılış ve okunuşları aynı olan kelime ve kelime gruplarının mısra sonunda tekrarı ile oluşan kafiye'dir.

Örnek-1

Niçin kondun a bülbül
Kapımdaki asmaya
Ben yarimden vazgeçmem
Götürseler asmaya

Örnek-2

Bilmem ki yaz mı gelmiş
Niçin açmış gül erken
Aklımı kayıp ettim
Nazlı yarım gülerken

Örnek-3

Kendin çöz kendin tara
Değmesin el başına
Ben yarime kavuştum
Darısı el başına

Kafiye Şeması

Mısraların son seslerine bakılarak bir dördünlüğün kafiye düzeni çıkarılır. Kafiye düzenlerinin, mısralarının son seslerindeki düzene göre çeşitleri vardır.

1. Düz Kafiye: "a a a b" "bbbc" "cc" "a a b b" olmalı.

İftardan önce gittim Atik-Valde semtine
Kaç defa geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler, Fakat Ramazan maneviyyeti
Bir tatlı intizara çevirmiş sukuneti

2. Çapraz Kafiye: "a b a b" "cdcd" olmalı.

Hayran olarak bakarsınız da
Hülyanızı fetheder bu hali
Beş yüz sene sonra karşınızda
İstanbul fethinin hayali

3. Sarma Kafiye: "a b b a" "cdcd" olmalı.

İhtiyar, elini bağrına soktu,
Dedi ki: "İstanbul muhasarası
Başlarken aldığım gaza yarası
İçinden çektiğim bu oktu.

III. ÜNİTE: SÖZLÜ ANLATIM

1. KONFERANS

Hazırlıklı ve plânlı konuşma türlerindendir. Herhangi bir bilimsel alanda, topluluk karşısında yapılan konuşmalara Konferans denir. Konferansı verecek kişi, kelimelerin telaffuzuna, (diksiyona) ve dil bilgisi kurallarına dikkat etmelidir. Verilmek istenen düşünceler; açık, anlaşılır ve orijinal olmalıdır.

Konferans verilirken konuşmacı, yazdıklarını kâğıttan okumamalıdır. Sanki söyleşi yapıyormuş gibi konuşmalıdır. Arada sırada, yeri geldiğinde kâğıda bakmalıdır. Konuşmacı, gözlerini dinleyicilerin üzerine çevirmeli, böylece onların kendisini ilgiyle izlemelerini sağlamalıdır. Ayrıca, konuşmacı; temiz giyinmeli, ciddî olmalı, kibar davranmalı, güzel konuşmalıdır. Ses tonunu yerine göre ayarlamalı, vurguyu iyi yapmalıdır. Konferans verilmeden önce, bir başkası konferansçıyı bütün özellikleriyle dinleyicilere tanıtmalıdır.

Konuşmacı; dinleyicileri sıkıcı ve bıktırıcı söz ve tavırlardan uzak durmalıdır. Ayrıca, el, yüz ve vücut hareketlerini konunun anlamına uygun olarak yerinde ve uyumlu yapmak zorundadır. Hatiplik yeteneği olmayan konuşmacıların, vereceği konferansın etkisiz ve başarısız olacağı da unutulmamalıdır.

Konferansta dikkat edilecek bir diğer özellik de zamana uymaktır. Bir saati aşan konferansların dinleyici üzerinde etkisinin azaldığı bir gerçektir. Konferansçı, bu gerçeğe dikkat etmeli, bir saatten az bir sürede konferansını bitirmelidir. Ayrıca, konferansçı; yersiz, taşkın el ve kol hareketlerinin konuşmanın değerini düşürdüğünü unutmamalıdır.

Konferans hazırlanırken öncelikle yapılması gereken iş, konferansın sunulacağı konuda geniş bir kaynak taramasına girişmek olacaktır. İncelenecek konuda ansiklopedilerden başlayarak değişik yazı ve incelemeler gözden geçirilmeli, böylelikle sağlam ve derli toplu bir malzeme hazırlanmalıdır. Bu malzemeye konferansçı kendi görüş ve düşüncelerini de katarak öncelikle konferansın plânını düzenlemelidir.

Bilimsel toplantılarda söylenen ve akademik hitabet türüne giren söylevler (nutuklar) de konferans sayılır.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Konferans plânı şöyle düzenlenebilir:

- (a) Hitap cümlesi.
- (b) Konunun sunuluşu.
- (c) Konferansın amacı.
- (ç) Konunun açılması ve anlatılması.
- (d) Sonuç.
- (e) Sorular ve cevaplar.

Konuşmaya, konferansı düzenleyenlere ve dinleyicilere saygı bildiren ve iltifat edici sözlerle başlanmalıdır. Sonra konunun çerçevesi çizilmeli ve ortaya konmalıdır. Bundan sonra konuşmacı, amacına göre konusunu açmalı, o konudaki çeşitli görüşleri kırıncı ve tahkir edici olmayan ifadelerle belirtmelidir.

Konuşmacı, bayağı ve argo sözler kullanmaktan kaçınmalıdır. Zaman zaman canlı örnekler ve fıkralarla, konuşma tarzının değiştirilmesiyle, ses tonuna verilecek iniş ve çıkışlarla dinleyicilerin dikkatini ve ilgisini uyanık tutmaya çalışmalıdır.

Konferansta bir konunun bütün yönlerinin ve ayrıntılarının verilme-sinin mümkün olmadığı unutulmamalıdır. Konuyu fazla dağıtmak, dinleyicinin konuşmayı takip edememesine neden olur. Çok fazla ayrıntı, herkesi aynı ölçüde ilgilendirmeyeceği için dinleyiciyi sıkır.

Konferans, anlatılanların kısaca özetlenmesi, maksadın verilmesi ve dinleyicilere saygı ve iltifat eden sözlerle bitirilmelidir. Sorulacak sorular da kısaca ve soranı incitmeden cevaplanmalıdır.

Seminer

Belirli bir bilim dalındaki gelişmeleri, belli bir bilgi düzeyine sahip kimselere tanıtmak amacıyla düzenlenen ve konunun değişik bölümleri, bu bilim dalında otoritesi ve yeteneği kabul edilen kişiler tarafından açıklanan toplantılardır.

Yüksek öğretim kurumlarında lisans/lisansüstü öğrenci ve öğretimcilerin katılımıyla yapılan seminerler, bu tanıtımın dışındadır. Bunlar yüksek öğretim kurumlarında, öğretim üyesinin yönetimi altında, öğrencilerin yaptıkları araştırmalarla ilgili rapor hazırlama, tartışma biçiminde yürütülen toplantılardır.

2. Açık Oturum

Konusunda uzman kişilerin bir masa çevresinde toplanarak tartışmasına Açık Oturum denir.

Açık oturumda tartışılacak konu, toplumun tümünü ya da bir bölümünü ilgilendirmelidir.

Açık oturum; bir salonda izleyici önünde ya da televizyon ve radyoda dinleyici önünde yapılmaktadır. Açık oturumda izleyicilerin sorularını almak ve cevaplamak da mümkündür. Bu takdirde açık oturum, "forum"a dönüşmektedir. Televizyon ve radyodan tartışmayı izleyen kişiler, açık oturuma telefon sorularıyla katılabilir.

Açık oturum bir "başkan" tarafından yönetilir. Konunun ortaya atılması, giriş konuşmasının yapılması, soruların düzenli olarak sorulması vb. durumlar başkanın idaresinde yapılır. Bu nedenle, başkan, açık oturumdan önce plân yapmak zorundadır. Ayrıca, başkan; tartışma sırasında meydana gelebilecek tatsız ve çirkin saldırıları da önlemelidir. Oturum sonunda ise, ortaya çıkan karıştı ya da aynı düşünceleri özetleyerek oturumun genel değerlendirmesini yapmalıdır. Bu nedenle başkan, açık oturumun temel ögesidir.

Açık oturumda bir yarışma havası yoktur. Başkan, konuyu belirtir, konuşmacıları tanıtır. Ele alınan konu ile ilgili bilgileri verir. Sonra konuşmacılara ara ile sorular yöneltir. Konuşmacılar da görüşlerini belirtirler. Gerekli bilgileri verirler. Bu arada diğer konuşmacılar da konuşmakta olanın sözlerini özenle dinleyip, gerekli notu alırlar. Gerekirse, konuşmacının bazı görüşlerine katılmadıklarını nedenleri ile birlikte belirtirler.

Oturuma katılacak kişilerin konularında iyi hazırlanmış olmaları açık oturumun kalitesini artırır. Ayrıca, konuşmacıların diğer konuşmacılar ve izleyiciler karşısında saygılı olmaları da çok önemlidir.

3. Sempozyum (Bilgi Şöleni)

Belli bir konuyu aydınlatmak amacıyla, bilim adamı ve araştırmacıların bir araya geldikleri ve konuşmacıların konunun belirli bölümlerini sundukları, tartışmalı toplantılardır. Bir başka deyişle; ortaya konan konu hakkında aynı oturumda, çeşitli kişilerin yaptıkları açıklamalı konuşma türüdür.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Bildiri sahiplerine ayrılan zaman oldukça kısadır. On dakikalık bir sürede 1500-2000 kelime kullanma şansı vardır. Buna göre, hazırlanacak bildiri, dört sayfayı geçmemelidir. Cümleler, kolay anlaşılır biçimde düzenlenmelidir. Metni yazmadan önce ana başlıklar vurgulanmalıdır. Sunulabilecek yansı sayısı da 5-6 civarında olmalıdır. Ayrıca, bildiri metni, yayımlanmaya uygun biçimde hazırlanmalıdır.

Sempozyumda her konuşma, ayrı bir hazırlıktır, fakat birbirini tamamlayıcı söyleşi ve içtenlik havası vardır. Konuşmalardan sonra konuşmacılar, birbirlerine konu ile ilgili sorular sorabilirler. Böylece sempozyumdan "panel" e geçilir. Daha sonra da tartışmalara seyirciler de katılırsa panelden "forum" a geçilmiş olur.

Bildiri metni, şu bölümlerden oluşmalıdır:

(a) Giriş: Araştırılan sorunun tanıtılması ve neden bu konunun ele alındığı, çalışmanın diğer çalışmalar arasındaki yeri. (yarım sayfa)

(b) Deney: Malzeme ve yöntemin tanıtımı. (bir sayfa)

(c) Bulgular: Bildirinin en önemli bölümüdür. Dinleyiciler tarafından beklenen yeni bilgi, belge ve önerilerin açıklanması ve tartışılması.

Bildiri, konferans ile büyük ölçüde bir benzerlik gösterir. Bildiri, öncelikle bilimsel bir yazı türüdür. Oysa konferansta, bilimsellik yanında popüler bir hava söz konusudur.

Bildiride her şeyden önce aranan özellik, bilimsel bir yenilik getirmiş olması ve orijinal bir konuyu ele almış bulunmasıdır. Bunun yanında bildiri, bilinen bir konuya yenilik getirme, değişik görüş ve düşüncelerle yeni tezler ortaya koyma, bu tezleri bilimsel delillerle doğrulama ya da bir önceki tezi çürütme gibi özellikleri de bünyesinde taşır.

Bu değerlendirmeye göre, bildiriye kısaca bilimsel bir konuda yenilik getirmek, orijinal bir buluş ortaya koymak amacıyla kaleme alınmış bir yazı türü olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

Bildiri de konferans gibi bir dinleyici topluluğu önünde okunur. Ancak bildirinin sunulduğu topluluk, o konuda az çok uzmanlaşmış kişilerden oluşur.

Ayrıca, bildiride de konferans gibi konuşma ve hitap etme becerisi gözetmek gerekir.

Konferansta zaman zaman hazırlanan metinden uzaklaşma söz konusu olabilirken bildiride metne bağlı kalma esastır.

Konferansta sözünü ettiğimiz konuşmanın bitiminde yer alan soru ve cevap bölümü, bildiride konu çerçevesinde tartışma olarak ayrı bir özellik gösterir.

Bildiriler, genellikle yayımlanan bir yazı türüdür. Bazen yabancı dillerde de yayımlanabilir.

Bildiriler hazırlanırken kullanılan dil, uzmanlık dalının gerektirdiği terimler ve ifade yapısı ile de konferanstan büyük ölçüde farklılık gösterir.

Son olarak, bildiride varılan sonuçlar ve ana noktalar özetlenerek ana düşünce bir kez daha vurgulanmalıdır.

Üzerinde çalışılan metin; aralıklarla gözden geçirilmeli ve gerekli düzeltmeler yapılmalı, konuya hâkimiyet sağlanmalıdır. Metnin, kartlara aktarılması daha yararlıdır.

4. Forum

Bir başkanın yönetiminde, toplumu ilgilendiren bir konuda, farklı gruplardan oluşan dinleyicilerin söz sırası olarak konuşma kuralları içerisinde yaptıkları tartışmalara forum denir.

Forum, panelin devamında yapılacaksa başkan, panelin süresini bir saat, forumun süresini de yarım saat olarak sınırlayabilir. Bu durumda panelden sonra forum yapılacağı konuşmalara başlanmadan duyurulmalıdır.

Forum, toplu tartışmaların başlı başına bir çeşidi sayılmamakla birlikte, dinleyicilerin konu üzerinde daha aktif ve farklı bakış açılarıyla düşünmelerini sağlar. Foruma davet edilen uzmanların görüşlerine de müracaat edilerek ortaya çıkabilecek yanlış anlayışların önüne geçilir.

Esasen forumdan amaç belli kararlara varmak değil, konuyu değişik anlayışlarla, farklı boyutlarıyla ortaya koymaktır.

Forumda söz alan dinleyiciler, konuyla ilgisi olmayan özel sorunlarına değinmemelidir. Sorular kısa, açık ve net olmalı, tartışma saygı kuralları içerisinde, kırıkcılıktan uzak, samimî bir hava içerisinde yapılmalı, tartışmadan beklenen amaca yardımcı olunmalıdır.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

5. Münazara

Herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı olarak savunulmasına Münazara denir. Münazarada önemli olan "savunma" dır. Taraftarı az olan bir düşünce, iyi savunulduğu zaman çok kişi tarafından takdir edilebilir.

Münazara için genellikle üçer ya da dörder kişilik iki grup kurulmalıdır. Gruplardan birisi işlenecek konuya olumlu, diğeri ise olumsuz yönden savunmalıdır. Yani, bir grup "tez", diğeri grup ise "antitez" i almalıdır. Ayrıca, münazara yapacak kişileri değerlendirecek bir "jüri" seçilmelidir. Jüri, ya başlangıçta ya da münazara yapılacağı gün seçilebilir.

Olumlu tezin savunulması, olumsuzdan daha kolay olduğu için, konuşmaya, olumlu tezi savunan gruptan biri başlamalıdır. Konuşmacıların savunmalarının gücü kadar, taraflı ve tarafsız dinleyicilerin gösterilerinin de jüri üzerinde etkisi bulunur. Ancak, taraf tutan dinleyicilerin, karşı taraf konuşmacılarının moralini bozacak nitelikte gösteride bulunmaları doğru değildir.

Münazaraya katılacak kişilerle, jüri üyeleri münazara tekniği konusunda bilgilendirilmelidir. İki grup da kendi aralarında iş ve konu bölümü yapıp münazara gününe kadar hazırlıklarını tamamlamalıdır. Konuşmacılara, araştırma için en az 2-3 hafta süre verilmelidir.

Graptaki her kişi savundukları konunun değişik alt konuları hakkında konuşmak zorundadır. Birden fazla kişi, aynı alt konuyu savunamaz. Münazarada yazılı metne bakarak okuma olmaz. Savunulan konu; sözlü ele alınmalıdır. Konuşmacıların, konularını bir kâğıda yazıp okumaları çok yanlıştır.

Münazarada etkili savunmanın önemli olması gibi, belli zaman içinde konuşmak da önemlidir. Bu nedenle konuşmacılara eşit zaman dilimleri verilmelidir. Bu zaman, genellikle 5-15 dakikadır. Ayrıca, münazarayı izleyen grup da çok önemlidir. Konuşmacılar; konularını savunurken izleyicilerin büyük bir sessizlikle konuları dinlemesi gerekmektedir. Konuşmacıların tutarsız bir düşüncesi, yanlış yerde yapılmış bir mimik hareketi izleyicilerde tepkiye neden olmamalıdır. İzleyiciler savunulan düşüncenin doğruluğunu ya da yanlışlığını onaylayacak davranışlardan uzak durmalıdır. Ancak, böylece jürinin doğru ve tarafsız değerlendirmesi mümkün olur.

Jürinin, değerlendirmede dikkat edeceği özellikler:

a) Türkçeyi kullanma gücü. (Diksiyon, vurgu, tonlama, kelime hazinesi, cümle kurma vb.)

b) El, kol ve yüz hareketlerini yerinde kullanma.

c) Savunmada inandırıcı olma. (Belgeler, istatistikî bilgiler, resimler, gazete ve dergi haberleri, güncel olaylarla örnekleme vb.)

ç) Konuşmacıların fizikî özellikleri. (Temiz ve düzenli kıyafet, saç, sakal tıraşı vb.)

IV. ÜNİTE: BİLİMSEL YAZILAR

Bilimsel yazı, öğretme, doğruluk ve yenilik için yazılan yazı türüdür. Kendine özgü bir anlatım tarzıdır. Yazı, dile dayanır. Dil ortak anlaşma aracıdır. Belli kural ve tekniklere ulaşabilir. Bilimsel ancak dile dayandığı için sıkıcı veya anlaşılabilir olmamalıdır.

1. Plan

Bilimsel yazı birkaç sayfalık bir makale olabileceği gibi birkaç yüz sayfalık kitap da olabilir. Esas itibarıyla teknik aynıdır. Yazının değil veya "Osmanlı'da Tıp" araştırması yapan yazarın a söze başlarken de denebilir. Önsözün ardından kısa veya uzun bir Giriş bölümü gelir. Giriş'te kitabın iskeleti anlatılır. Konular açıklanır, bilgi verilir. Buna methal de denir. Ana bölümlendirme Kısımlar ve Bölümler şeklindedir. Kitap Sonuç'tan sonra Ekler, Kronoloji, Bibliyografya, İndeks ile biter. Kitabın başında yazarın biyografisi, künyesi, teşekkür, kısaltmalar, resim ve şekil cetveli yer alır.

2. Teknik

Türkiye'de kullanılan karma usuldeki standart şudur:

Yazar adı, Eser adı, (çeviriye çevirmeni), Yayınevi, Yer ve tarih. Mesela Vikipedi hakkında Ahmet Sezer adlı yazarın kitabı şöyle gösterilir: Ahmet Sezer, Vikipedi, İstanbul 2006. Burada araya giren ve en çok karıştırılan cilt, sayfa ve basımdır. Bunlar şöyle gösterilmelidir:

Ahmet Sezer, Vikipedi, Viki Yayınları, C.1, İstanbul 2006, s.1. Eser çeviriye eser adından sonra çevirmeni yazılır. Parantez kullanılmaz. Araştırma bir dergide çıkmışsa format şudur:

Ahmet Sezer, "Vikipedi", Viki dergisi, Sayı:1, s.1.

12. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Yazının kaynakları metinde nasıl gösterilir? Bunun yaygın iki metodu vardır. Birincisi, açıklanan görüş daha önce söylenmişse yeni bir cümleyle anlatılsa dahi üzerine gönderme numarası konulmalıdır. Yahut kaynağı doğrudan alıntılama ve üzerini numaralandırmaktır. Buna sayfa altı dipnotu metodu denir. Numaralar sayfa altında sıralanıp kaynaklar yazılır. Burada yazar ismi soyadından önce gelir, kitabın sonundaki soyadı sırasıyla karıştırılmamalıdır.

İkinci gönderme metodu yaslanan görüşün veya alıntının yanına parantez açarak yazarın adı ve yayının tarihi verilir. (Sezer:2006) gibi. Bunun yukarıdakinden farkı dipnotlarının bölüm sonlarında verilmesidir, ancak sayfaaltı dipnotu yaygın olduğu üzere bu metod kullanılmasa, doğrudan metinde göndermeler numaralandırılrsa da olur.

3. Doğruluk

Girişte belirtildiği gibi bir yazar daha önce başkalarının söylediklerini belirtmek zorundadır. Bu bilimsel namustur. Eğer başkasının görüşlerini alır ve gönderme yapmazsa bilimsel hırsız durumuna düşer. Buna intihal denir. Tesadüfen iki yazar aynı görüşü söylemiş olabilir mi? Eskiler buna tevarüd derdi. Olabilir ancak bilerek başkasının görüşlerini kendine mal etme zaten bilimsel ağıda belli olur.

4. Dil (Üslup)

Bir yazarı olduran yahut öldüren dildir. Mükemmel bir düşünce berbat bir dil yüzünden anlaşılmaz, okunmaz. Tersine de mümkündür, çok parlak, cıvılcı bir dille yazılmış ve bilimsel diye sunulmuş boş eserler görmek mümkündür.

Yazar ulusal dili okulda öğrenir, ama bilimsel dili öğrenmesi yıllarını alır. O yüzden bilimsel yazı yazmak kolay değildir. Yazarın anadiline hâkim olması ön şarttır. Dilbilgisi ve yazım yanlışları düzeltilebilir ama mantık hataları düzeltilemez.

Bilimsel yazı, jargon'dan kaçınılmalıdır. Jargon, Webster's' daki tanıma göre: karışık, anlamsız, acayip, ilkel dil-teknik terminoloji-gizemli, dolaylı, uzun kelimelerle önemli hissi veren dil.

Türkçede yazı dilinde -di'li geçmiş zaman kullanılır. -miş'li geçmiş zaman bürokratik bir dil olduğundan artık pek az araştırmada yer almaktadır. Görüşler ifade edilirken eskiden

Biz'li anlatım yaygındı, bugün kimse "biz bu hususta şöyle düşünüyoruz" gibi çoğul bir ifade kullanmaz.

5. Kaynak Gösterme

Kaynakça, yararlanılan kaynakların dökümüdür. Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar sıralanmalıdır. Hangi kaynağın nasıl kullanıldığı yazarın inisiyatifindedir ancak metinde bahsi geçmeyen kaynakların gösterilmesi lüzumsuzdur ve okunduğu zannını vermek itibarıyla ahlaki değildir. Bibliyografya yazar soyadına göre, alfabetik yapılır.